

Aulis Alanen: Johdatus aikuiskasvatukseen

Radion aikuiskasvatussarjan ensimmäisen osan oppikirja. Yleisradio/Opetusohjelmat. Helsinki 1985. 176 s.

Aulis Alanen on kirjoittanut kirjan Johdatus aikuiskasvatukseen. Tällaista kirjaa on häneltä ehditty kaivata jo pitkän aikaa, sillä Urpo Harvan siirryttyä eläkkeelle ei kenelläkään muulla ole ollut niin hyviä edellytyksiä seurata aikuiskasvatuksen tutkimusta, korkeimman asteen opetusta ja käytännön kehittämistyötä kuin hänellä.

Johdatus aikuiskasvatukseen voidaan eräässä mielessä nähdä Harvan Suomalaisen aikuiskasvatuksen ja sen edeltäjien, joista ensimmäinen ilmestyi jo vuonna 1955, seuraajaksi. Mutta yhtä perustellusti voidaan sanoa, että Alasen kirja merkitsee uudentyyppisen aikuiskasvatuksen perusoppikirjan syntymistä. Yhdistävää kirjoissa on ankuroituminen siihen perinteesseen, joka on muodostunut ytimen suomalaisessa aikuiskasvatuksessa aina vapaan kansansivistystyön ajoista alkaen. Erottavaa kirjoissa on asioiden käsittelytapa. Kun Harva lähtee liberalistisen valistusfilosofian ja Suomen aikuiskasvatusjärjestelmän erittelystä, niin Alasen tarkastelu on ennen kaikkea yhteiskuntatieteellistä ja aikuiskasvatukseksi kutsutun kokonaisuuden systemaattiseen analyysiin pyrkivää.

Aikapulan vuoksi Alanen ei kuitenkaan ole ehtinyt täysin kattavaan esitykseen, vaan pois on jouduttu jättämään mm. aikuiskasvatuksen päämäärien ja arvopereusteiden käsittely (ks. esipuhe). Myöskin kirjasta voi nähdä, että kun eräät aikuiskasvatuksen osa-alueet (esim. osallistumisen rakenteet ja prosessit) on käsitelty varsin perusteellisesti, niin toiset (esim. aikuiskasvatus tieteenalana) jäävät viitteenomaisiksi. Toivonkin, että Alanen löytäisi jostakin aikaa täydentääkseen kirjansa

myöhempiä painoksia niin, että kaikissa keskeisissä jaksossa päästään käsitteiden määrittelystä ja aiheiden rajauksesta aikuiskasvatuksen oman teoriapohjan kehittelyyn. Kirjan kolmas osa — osallistumisen rakenteet ja prosessit — tarjoaa hyvän esimerkin tällaisesta otteesta.

Johdattuksesta aikuiskasvatukseen käy hyvin ilmi Alasen kiinnostuneisuus aikuiskasvatuksen käsitteistön kehittämiseen. Joskus tuntuu suorastaan siltä, että hän tuottaa uusia käsitteitä ilman, että niiden tarpeellisuudesta voi vakuuttua. Tällainen on mielestäni ”vapaan aikuiskasvatuksen” käsite, joka ainakin minulle on uusi. ”Vapaalla aikuiskasvatuksella” Alanen viittaa siihen brittiläis-pohjoismaiseen aikuiskasvatuksen perinteesseen, josta englanniksi käytetään termiä ”liberal adult education” ja jota pohjoimaissa sanotaan vapaaksi sivistystyöksi. Kun termi ”vapaa sivistystyö” on yhä edelleen käyttökelpoinen, en näe ”vapaan aikuiskasvatuksen” käsitteen käyttöönotolle perusteita.

Sen sijaan onnistuneena voidaan pitää esim. Alasen esittämää määritelmää aikuiskasvatuksesta, joka poikkeaa esim. aikuiskoulutuskomitean hyväksymästä määritelmästä. Alasen määritelmä kuuluu seuraavasti: ”Aikuiskasvatus on organisoitua kasvatustoimintaa, jonka avulla aikuiset voivat normaalimuotoisen kouluopetuksen ulkopuolella toteuttaa tavoitteisesti etenevää oppimista päämäärän sosiaalisten tehtäviensä hallintaa ja persoonallisen kehittymisensä jatkumina (s. 15)”. Määritelmä noudattaa keskeisiltä osiltaan Unescon vuonna 1976 hyväksymää määritelmää.

Olellainen ero aikuiskoulutuskomitean määritelmään nähden on siinä, ettei toimimista työelämässä enää pidetä aikuisuuden välttämättömänä

tunnuspiirteenä. Alanen toteaa, että sitä mukaan kuin pitkälle 20. ikävuoden ulottuva pohjakoulutus on yleistynyt ja työelämään siirtyminen ajoittunut elämänsä vaiheena myöhemmäksi, on työelämässä toimimisen kriteeri menettänyt erottelevuuttaan (ks. s. 16).

Alanen jatkaa edelleen johdonmukaisesti aikaisemmin omaksumallaan linjalla, jossa halutaan tehdä selvä ero termien aikuiskasvatus ja aikuiskoulutus välillä. Termi aikuiskoulutushan on saanut erityisesti kouluhallinnon piirissä harjoitetussa koulutussuunnittelussa lähes virallisen aseman. Mutta kuten Alanen osoittaa, näillä termeillä on kasvatustieteellisessä mielessä toisistaan poikkeava merkitys. Aikuiskoulutuksella tarkoitetaan kiinteätavoitteisia opintoja kuten koulukursseja ja ammatillisia aikuisopintoja. Aikuiskasvatuksella taas viitataan siihen peruskäsitykseen, että kysymys on aikuisten itsekasvatukseen pyrkivistä ja persoonallisuuden kokonaisuutena huomioon otta- vast toiminnasta (ks. s. 26—28). Mielestäni Alanen on oikealla asialla pitäessään kiinni aikaisemmasta kannastaan, vaikka byrokraattien suuta termin aikuiskoulutus väärinkäyttöä tuskin enää pystyy pesemään pois.

Kysymys aikuiskasvatuksen tehtäväalueiden määrittelemisestä tarjoaa hyvän esimerkin aikuiskasvatuksen teoriaperustan kehittelymahdollisuuksista. Useimmiten aikuiskasvatusta käsittelevästä kirjallisuudessa — ja niin myös Johdattuksessa aikuiskasvatukseen — lähdetään tehtäviä eroteltaessa aikuiskasvatuksen käytännön organisaatiomuotojen erittelemisestä. Alanen kuitenkin osoittaa, että käytettävissä olisi myös toinen, teoreettisesti mielenkiintoisempi jaotteluperuste. Tämän mukaan aikuisten oppimistarpeet kytketään heidän

sosiaaliin rooleihinsa tai elämäkokonaisuutena osa-alueisiin, ns. elämänpireihin (ks. s. 31—34). Vaikka jaottelun lopputulos on molemmissa malleissa jokseenkin samanlainen, tarjoaa jälkimmäinen teoreettisesti kiinnostavan mahdollisuuden tarkastella aikuiskasvatuksen tehtäväalueita elinikäisen kasvatuksen viitekehyksen pohjalta. Elämäntaakan kehitykseen liittyvä tutkimus on voimakkaasti lisääntynyt viime aikoina ja se on lisännyt tietoa aikuisten elämänpireiden muotoutumisesta. Tämä tieto tulisi hyödyntää aikuiskasvatuksen teorian kehittämisessä.

Jaksossa aikuiskasvatus tieteenalana ja tutkimuskohteena Alanen jakaa aikuiskasvatuksen teorianmuodostuksen kolmeen vaiheeseen: 1) sivistysfilosofisten aaterakennelmien muodostumiseen, joka ajoittui vuosisadan vaihteen tienoille, 2) oppiaineen muodostumiseen, joka käynnistyi 1920-luvun lopulla, ja 3) teorianmuodostukseen, joka väljemmän tulkinnan mukaan alkoi toisen maailmansodan jälkeen ja tiukemman mukaan se ei ole vielä alkanutkaan (ks. s. 45—48). Joka tapauksessa itsenäinen teorianmuodostus on vasta alkuvaiheissaan aikuiskasvatuksessa, vaikka 1960-luvulta lähtien kiinnostus aikuiskasvatuksen tutkimusta kohtaan on voimakkaasti lisääntynyt myös kansainvälisesti tarkasteltuna.

Vaikka aikuiskasvatuksen omintakeinen teorianmuodostus onkin vasta alkuvaiheissaan, ei Alanen epäile pitää aikuiskasvatusta omiana tieteenalanaan, jolla on yhtei-

sestä kasvatustieteellisestä perustasta huolimatta selvästi pedagogiikasta eriytyvä tutkimuskohde. Jos siis puhutaan kasvatustieteistä monikossa, on aikuiskasvatus yksi kasvatustieteistä. Jos taas kasvatustiedettä pidetään yleiskäsitteenä, ovat aikuiskasvatus ja pedagoginen kasvatustiede rinnakkaisia kasvatustieteen aloja (s. 54).

Mistä sitten muodostuu aikuiskasvatuksen erityinen tutkimuskohde ja problematiikka suhteessa pedagogiikkaan? Esimerkinomaisesti Alanen mainitsee seuraavat ongelmat: aikuisten persoonallisuus, erityisesti oppivuus, yhteiskunnalliset muutokset, aikuiskasvatukseen osallistuminen, aikuisedidaktiikka ja aikuiskasvatuksen olemuksen selvittäminen (ks. s. 57—58). On selvää, ettei lasten ja nuorten, erityisesti koulussa tapahtuvaan kasvatukseen kohdistuva pedagoginen tutkimus anna vastauksia näihin kysymyksiin. Aikuiskasvatuksella on sitten paikkansa tiedejärjestelmässä, josta muut tieteenalat eivät ole kiinnostuneita.

Käsitellessään aikuiskasvatusta tieteenalana ja tutkimuskohteena Alanen asettaa mittavan tehtävänä ”kasvatuksen yleisteorian” kehittämiseksi. Sen tulisi hänen mukaansa rakentua elinikäisen kasvatuksen kokonaisnäemykselle, joka kattaa sekä lasten ja nuorten kasvatuksen että aikuiskasvatuksen (ks. s. 59—60). Välivaiheena kohti tällaista kokonaisnäkemystä voisi toivoa, että Alanen muokkaisi kirjansa mahdollisen uudistetun laitoksen tässä

suhteessa kokonaan uusiksi. Tämä merkitsisi siirtymistä aikuiskasvatuksen teorian kehittämisestä uuteen positiiviseen vaiheeseen, jossa ei enää tyydytä osoittamaan niitä teoreettisia lähtökohtia, joille aikuiskasvatuksen teorianmuodostuksen pitäisi rakentua, mutta joiden kehittäminen jätetään aiheen rajauksen tasolle. Hyvän esimerkin tällaisesta yhden tieteenalan perusteoksesta tarjoaa mielestäni Antti Eskolan Vuorovaikutus, muutos, merkitys. Sitäkin voidaan pitää perusoppikirjana, mutta tavoitteena siinä on sosiaalipsykologia-tieteen substanssin teoria-historiallinen kehittäminen. Uskon, että Alasella oli kaikki mahdollisuudet tällaiseen tutkimusotteeseen, onhan hän tässä maassa varmasti parhaiten perillä siitä teoreettisesta keskustelusta, jota elinikäisestä kasvatuksesta on käyty kansainvälisesti.

Yllä olevat huomautukset eivät poista sitä tosiasiaa, että Johdatus aikuiskasvatukseen tulee suureen tarpeeseen. Jo kauan on kentällä toimivien aikuiskasvattajien keskuudessa ja erityisesti avoimen korkeakoulun opetuksessa kaivattu aikuiskasvatuksen oppikirjaa, joka yhtenäistäisi käytettyä käsitteistöä ja tarjoaisi johdonmukaisen kokonaisnäemyksen aikuiskasvatukselta. Nyt sellainen on käytettävissä. Jään odottamaan mielenkiinnolla, mihin suuntaan kirjan jossakin muodossa uudistetut laitokset kehittyvät.

Juha Sihvonen